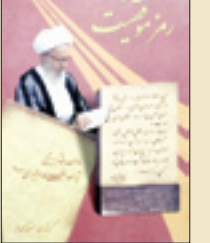

پیش‌خوان

لا خطرات و توصیه‌های آیت‌الله ناصر مکارم‌شیرازی در آیینه یک اثر

جلو‌هایی از یک حیات پرتوفیق

■ محمدرضا کائینی

حضرت آیت‌الله العظمی ناصر مکارم‌شیرازی در عداد مراجع نامور دینی معاصر و نیز دانشمندان زمان آگاه و پرسابقه حوزه علمیه قم به شمار می‌رود. وی در طول عمر طولانی و پربرکت خویش، هزاران شخصیت دانشمند را تربیت کرده، دهها اثر ازجمله در رشته تحریر در آمده و شمار زیادی از مؤسسات دینی یا عام‌المنفعه را بنیان نهاده است. این همه اما معلول خصال و ویژگی‌هایی است که خوانش آن برای همگان به ویژه جوانان جویسای راه و تجربه مفید تواند بود. اثر «مرز موفقیت، خاطراتی از زندگی آیت‌الله العظمی مکارم‌شیرازی (دامت بر کانه)» در بردارنده بخش‌هایی از تجارب این دانشمند فرزانه است. در مقدمه این کتاب که توسط مسعود مکارم تدوین شده، درباره موضوع و محتوای آن، چنین آمده است:

«این کتاب شرح حال فشرده زندگی شخصیتهی است که از روز نخست، فکر و بیان خود را وقف اسلام و مبارزه با انحرافات فکری و اخلاقی کرد و ۶۰ سال از عمر با برکت خویش را در راه ابلاغ حقایق دین و نشر معارف و مکارم والای اهل بیت (علیهم‌السلام) بذل کرده است. زندگی سراسر مقرون با موفقیت‌دانشمندی فرزانه که در پرتو نیوچ ممتاز و استعداد کم‌نظیر و همت و پشتکار خود، از مذمت بدخواهان و فشار دشمنان، هراسی به دل راه نداد و با قبول محرومیت، تبعید، خطرپذیری و رفتن تا مرز شهادت، با قلم و بیان، سنگر بیدارگری، اصلاح‌طلبی و افشاجری در مقابل ظلم و بیداد را پاس داشت. ستاره‌ای پر فرورغ که قلم هدایتگرش،

حضرت آیت‌الله العظمی ناصر مکارم‌شیرازی

افضل از دمای شهدا گردید و با ناگارش بیش از ۴۰ اثر از زنده در زمینه‌های: فقه، اصول، تفسیر قرآن، فلسفه، کلام، اخلاق، نهج‌البلاغه، سیره‌نامه معصومین(ع)، شرح ادعیه و … به پابندساری از شریعت الهی پرداخت. مجاهد نستوهی که با درک مقتضیات زمان، در مجلس خبرگان قانون اساسی برای تصویب مذهب شیعه اثنی‌ عشری به عنوان مذهب رسمی کشور و طرد فرقه ضاله بهائیت، تلاش جدی و بی‌دریغ نمود و در دورانی به عنوان ریاست شورای عالی حوزه علمیه‌قم، به اصلاح‌امور احیای مکتب اسلام که از انجام خدمات فرهنگی و تأسیس مدارس علمیه و دیگر پایگاه‌های فرهنگی پرورش طلاب از قبیل: مرکز تخصصی تفسیر، بنیاد فقهی اهل‌بیت(ع)، مرکز شیعه‌شناسی، دارالقرآن، دارالامیلین، مساجد، مدارس و خانه‌های عالم در مناطق محروم کشور، کتابخانه و انژرساری زوار امام رضاع)، سایت اینترنتی و خدمت به طلاب حوزه یاری‌رسانی به مراکز درمانی خیریه، مجتمع‌های علوم قرآن، مستضعفان، زندانیان و … احساس خستگی نکرد و گرانگه‌ترین خدمات را برای جامعه اسلامی انجام داد. که در سن ۲۴ سالگی موفق به دریافت اجازه اجتهاد مطلق، از مراجع برج‌نحف شد و حوزه درسش با حضور بیش از ۲هزار نفر از فضلا و طلاب، شلوغ‌ترین و گرم‌ترین محفل علمی شد و نهایتاً پدري دلسوز که از هر کمکی در راه سعادت، خوشبختی و موفقیت‌من دریغ نکرد.

این کتاب، مجموعه‌ای از خاطرات تلخ و شیرین زندگی و رمز و راز موفقیت مرچ عالیقدر حضرت آیت‌الله العظمی مکارم‌شیرازی(منظره‌العالی) است. خاطراتی که می‌تواند برای همگان و به خصوص جوانان، به عنوان سرمشق و الگو در راه سعادت و نیل به آرمان‌های مقدس انسانی مورد استفاده قرار گیرد. با هم پای صحبت گرم و دلنشین او می‌نشینیم و گوش جان را به او می‌سپاریم…»

■ **سمانه صادقی**

روزهایی که بر ما می‌گذرد، تداعی‌گر سالروز انعقاد پیمان سعدآباد میان کشورهای ایران، ترکیه، عراق و افغانستان است. در نوشتار پسی آمده، زمینه‌ها و پیامدهای این معاهده مورد بازخوانی و تحلیل قرار گرفته‌اند. امید آنکه تاریخ پروهان معاصر و عموم علاقه‌مندان را مفید و مقبول آید.

■ ■ ■

■ **هیاهوی بسیار برای هیج!**

امروزه کافی است که سری به رسانه‌های محور عبری – عربی اعم از: شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان و نیز افعال آنان در فضای مجازی بر نیند تا با لیست بلندبالایی از خدمات پهلوی‌ها به خصوص رضاشاه پهلوی رویه‌رو شوید. خدماتی چون:

پایه‌گذاری ارتش نوین ایران: در حالی که مرحوم عباس میرزای قاجار، سپهسالار ایران در جنگ‌های ایران و روس ۹۰سال قبل از رضاشاه، ضرورت تأسیس ارتش نوین را تشخیص و ارتش نوین ایران را براساس الگوهای اروپایی در زمان فتحعلیشاه تشکیل داده بود.

تقویت حکومت مرکزی و برقراری امنیت درکشور: فرمایی که موجب سرکوب گسترده مشایر شد!

تأسیس اولین دانشگاه در ایران: در حالی که پیش از آغاز سلطنت پهلوی، اولین دانشگاه را مرحوم امیر کبیر به اسم دارالفنون در ایران تأسیس کرده بود. همچنین قبل از کودتای رضاخان، دارالعملیات یاهمن دانشسرای تربیت معلم زن نیز راه‌اندازی شده بود. در سال ۱۲۹۷ و در زمان سلطنت احمدشاه نیز دانشگاهی که امروز به دانشگاه خوارزمی شهرت دارد، تأسیس شد. مدرسه عالی طب هم از سال‌ها قبل از سلطنت رضاشاه، پزشک عالی می‌کرد.

ساخت راه‌هن سراسری در ایران: در حالی که قبل از سلطنت رضاشاه در استان‌های مازندران، گیلان، آذربایجان، تهران، سیستان و بلوچستان و فارس راه‌های گوناخی وجود داشت.

کشف حجاب و ورود زنان ایرانی به عرصه‌های اجتماعی: عاملی که به موجب آن، نیمی از جامعه ایران خانه‌نشین شدند!

لیست خدمات دروغ‌بین رضاخان، بسیار بلند بالاست! اما مبلغان پهلوی در این میان، هیچگاه به کارنامه سیاه قزاقی در واگذاری خاک ایران اشاره نکردند!آنها هیچ قدرتی اهل‌بیت(ع)، مرکز شیعه‌شناسی، دارالقرآن، فقهی امامعلین، مساجد، مدارس و خانه‌های عالم در مناطق محروم کشور، کتابخانه و انژرساری زوار امام رضاع)، سایت اینترنتی و خدمت به طلاب حوزه یاری‌رسانی به مراکز درمانی خیریه، مجتمع‌های علوم قرآن، مستضعفان، زندانیان و … احساس خستگی نکرد و گرانگه‌ترین خدمات را برای جامعه اسلامی انجام داد. که در سن ۲۴ سالگی موفق به دریافت اجازه اجتهاد مطلق، از مراجع برج‌نحف شد و حوزه درسش با حضور بیش از ۲هزار نفر از فضلا و طلاب، شلوغ‌ترین و گرم‌ترین محفل علمی شد و نهایتاً پدري دلسوز که از هر کمکی در راه سعادت، خوشبختی و موفقیت‌من دریغ نکرد.

این کتاب، مجموعه‌ای از خاطرات تلخ و شیرین زندگی و رمز و راز موفقیت مرچ عالیقدر حضرت آیت‌الله العظمی مکارم‌شیرازی(منظره‌العالی) است. خاطراتی که می‌تواند برای همگان و به خصوص جوانان، به عنوان سرمشق و الگو در راه سعادت و نیل به آرمان‌های مقدس انسانی مورد استفاده قرار گیرد. با هم پای صحبت گرم و دلنشین او می‌نشینیم و گوش جان را به او می‌سپاریم…»

عاریخ

تاریخ: ۸۸۴۹۸۳۲۷

رضاخان در کنار مصطفی کمال آتاتورک در سفر به ترکیه

گذری بر زمینه‌ها و پیامدهای انعقاد پیمان سعدآباد

تاراج آب و خاک ایران

برای حفظ منافع انگلستان

خاورمیانه سبب می‌شد که دولت‌ها برای از بین بردن فشاری که روس‌ها و انگلیس‌ها طی سال‌ها بر آنها وارد کرده بودند، جذب آلمان‌ها شوند. این‌ گرایش زنگ خطری برای انگلیسی‌ها ومناطق تحت‌نفوذشان ازجمله هند قلعدهای می‌شد. بنابراین انگلیسی‌ها برای راهی از چنین وضعیتی، زمینه‌های انعقاد یک پیمان امنیتی منطقه‌ای را بین دولت‌های تحت‌نفوذ خود فراهم آوردند. انگلیسی‌ها پیش از بسته شدن قرارداد، ابتدا تلاش کردند تا اختلاف‌نظرهای کشورهای مورد بحث را حل و فصل کنند؛چراکه اختلافاتی از گذشته میان کشورهای ایران، افغانستان، عراق و ترکیه وجود داشت که مانع از بسته شدن پیمان سعدآباد می‌شد. اما موضوعات مورد اختلاف این چهار کشور چه بود و چگونه برطرف شد؟

■ **اختلافات ۴ کشور موضوع قرار داد سعدآباد چه بود؟**
باورسلطت ترکیه در بیست و هفتم اسفندماه ۱۳۱۲، اختلاف مرزی که بین دو کشور ایران و افغانستان در نواحی خراسان و سیستان وجود داشت، حل و فصل شد و روابط این دو کشور بهبود یافت. طبق این قرار، افغانستان از تلاش احتمالی ایران برای بازگرداندن مناطق تاجیک‌نشین به قلمرو خویش، ممنونیت پیدا کرد. در سال ۱۹۲۲، بر اثر درگیری میان یکی از سئودن‌های ارتش کشور ترکیه با کدهای ساکن ایران، اختلافی شکل گرفت و روابط بین دو کشور تیره شد. به موجب این اختلاف، دولت ترکیه سفیر خود را از تهران احضار کرد اما با کوشش انگلیسی‌ها، به موجب قرارداد مرزی که در دی ماه ۱۳۱۰ بسته شد، اختلافات مرزی بین این دو کشور حل شد. البته به واسطه این قرارداد مرزی، دولت

ساخت راه‌هن سراسری در ایران: در حالی که قبل از سلطنت رضاشاه در استان‌های مازندران، گیلان، آذربایجان، تهران، سیستان و بلوچستان و فارس راه‌های گوناخی وجود داشت. کشف حجاب و ورود زنان ایرانی به عرصه‌های اجتماعی: عاملی که به موجب آن، نیمی از جامعه ایران خانه‌نشین شدند! لیست خدمات دروغ‌بین رضاخان، بسیار بلند بالاست! اما مبلغان پهلوی در این میان، هیچگاه به کارنامه سیاه قزاقی در واگذاری خاک ایران اشاره نکردند!آنها هیچ قدرتی اهل‌بیت(ع)، مرکز شیعه‌شناسی، دارالقرآن، فقهی امامعلین، مساجد، مدارس و خانه‌های عالم در مناطق محروم کشور، کتابخانه و انژرساری زوار امام رضاع)، سایت اینترنتی و خدمت به طلاب حوزه یاری‌رسانی به مراکز درمانی خیریه، مجتمع‌های علوم قرآن، مستضعفان، زندانیان و … احساس خستگی نکرد و گرانگه‌ترین خدمات را برای جامعه اسلامی انجام داد. که در سن ۲۴ سالگی موفق به دریافت اجازه اجتهاد مطلق، از مراجع برج‌نحف شد و حوزه درسش با حضور بیش از ۲هزار نفر از فضلا و طلاب، شلوغ‌ترین و گرم‌ترین محفل علمی شد و نهایتاً پدري دلسوز که از هر کمکی در راه سعادت، خوشبختی و موفقیت‌من دریغ نکرد.

سیدباقر کاظمی

■ **پیمانی برای اطمینان خاطر انگلستان از منطقه خاورمیانه**
انگلستان که پس از جنگ جهانی اول، سراسر خاورمیانه‌را تحت سلطه خود گرفته بود، در صدد ایجاد سدی در برابر نفوذروافززون اندیشه‌های کمونیستی در شوروی برآمد. انگلستان بدین منظور طریق قصد داشت از نفوذ کمونیسم در جنوب ایران، به خصوص خلیج فارس و مناطق نفت‌خیز همچوا جزلوگیری کند. از سوی دیگر، این دوران مصادف با روی کار آمدن هیترل در آلمان و آوج‌گیری اندیشه‌های فاشیست در خاورمیانه بود. نفوذ چشمگیر فاشیسم در

ایران قسمتی از اراضی مجاور رشته کوه آرات را به دولت ترکیه واگذر کرد. در ازای این واگذاری، دولت ایران قطعه زمینی را در منطقه کردستان از دولت ترکیه دریافت کرد اما موضوع مورد اختلاف میان دو کشور ایران و عراق هم بر سر کشتریانی در اروندرود بود. عراق با پشتیبانی انگلیسی‌ها، برای جلوگیری از اعمال حق حاکمیت ایران در اروندرود، به جامعه ملل شکایت کرد. هر چند که جامعه ملل، دو طرف را به مذاکره مستقیم دعوت کرد، اما بالاخره این دو کشور در سال ۱۳۱۶، قراردادی به امضا رساندند که به موجب آن، حق کشتریانی در اروندرود به جز آب‌های مقابل خرمشهر و آبادان، به دولت عراق واگذار می‌شد!

■ **قراردادی با مضامین کهنه و رایج!**

پس از حل و فصل اختلافات موجود، وزرای خارجه ترکیه، عراق، افغانستان و ایران در تیرماه ۱۳۱۶ در کاخ سعدآباد تهران گرد هم آمدند و پیمان سعدآباد را به امضا رساندند. طبق این پیمان چهار کشور مزبور متعهد شدند که از مداخله در امور داخلی یکدیگر خودداری کنند و مرزهای یکدیگر را محترم بشمارند. علاوه بر این، از هرگونه تجاوز به قلمرو یکدیگر خودداری کنند و در تمامی اختلافات بین‌المللی که با منافع مشترک آنها مربوط است، با یکدیگر مشورت کنند. هدف از انعقاد اینگونه پیمان‌ها در منطقه، این بود که علاوه بر به وجود آوردن قدرت‌های متمرکز در این محدوده، آنان به هم پیوند داده شوند، تا در مقابل دشمنان قدرتمند انگلستان در منطقه، مثل شوروی و آلمان، منافع این کشور را حفظ کنند. لازم به ذکر است که وزارت خارجه انگلیس در مورد این پیمان، هیچ موضع صریحی نگرفت، اما مشخصاً رضاخان به عنوان عامل انگلستان، نمی‌توانست بدون رضایت آن کشور، پیمان سعدآباد را امضا کند.

■ **عهدنامه موسوم به «عدم تعرض!»**

مقدمه
اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران
اعلیحضرت پادشاه افغانستان
اعلیحضرت ملک عراق
حضرت رئیس‌جمهور ترکیه
نظریه تمایلی که در فراهم‌ساختن موجبات حفظ روابط دوادیه و حسن تقاهم بین خود، با تمام وسایل موجود خود دارند و برای استقرار صلح و امنیت در شرق نزدیک، به وسیله تضمینات تکمیلی در حدود میثاق جامع ملل و برای کمک به مسلح عمومی و برای ایفا به وظایفی که به موجب عهدنامه تحریم جنگ مورخ ۲۷ اوت ۱۹۲۸ و پاریس و عهد دیگر که در آن‌ها شرکت کرده‌اند، متقبل شده‌اند و تماماً با میثاق جامعه ملل و عهدنامه تحریم جنگ موافقت دارد، تصمیم گرفتند که این عهدنامه را معتقد کنند و برای این منظور، نمایندگان مختار خود را به قرار ذیل:

اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران: جناب آقای عنایت‌الله سمیعی وزیر امور خارجه ایران.

اعلیحضرت پادشاه افغانستان: جناب آقای فیض محمدخان وزیر امور خارجه افغانستان.

اعلیحضرت پادشاه عراق: جناب آقای دکتر ناجی‌الاصیل وزیر امور خارجه عراق.

حضرت رئیس‌جمهور ترکیه: جناب آقای دکتر توفیق رشدی اراس وزیر امور خارجه ترکیه.

تعیین کرده‌اند و مشاژالیهم بعد از ارائه اختیارنامه‌های خود که به‌طور مرتب تنظیم شده بود، در مقررات ذیل موافقت حاصل نمودند:

ماده ۱: دول متعاهد متعهد می‌شوند که سیاست عدم مداخله مطلق در امور داخلی یکدیگر را تعقیب نمایند.

ماده ۲: دول متعاهد معظمه، صریحاً متقبل می‌شوند، که ممنونیت حدود مشترک یکدیگر را کاملاً محترم بشمارند.

درد پیمان سعدآباد هم از لحاظ مادی و به نفع سه کشور دیگر بسته شد؛چراکه طبق این قرارداد، ترکیه قسمتی از ارتفاعات آرات را که دارای موقعیت سوق‌الجیشی خوبی بود، به دست آورد. منابع نفتی غرب ایران و اداره کامل اروندرود، به عراق واگذار شد و افغانستان نیز با امضای این پیمان، از تلاش احتمالی حرکت ملی گراهای ایران، برای بازگرداندن مناطق تاجیک‌نشین این کشور در امان ماند

ماده ۳: دول متعاهد معظمه، موافقت می‌کنند که در تمامی اختلافات بین‌المللی که با منافع مشترک آنها مربوط باشد، با یکدیگر مشورت نمایند.
ماده ۴: هر یک از دول متعاهد، در مقابل یکدیگر متقبل می‌شوند که در هیچ مورد خواه به تنهایی و خواه به معیت یک یا چند دولت دیگر، به هیچ‌گونه عملیات متجاوزانه علیه یکدیگر مبادرت نمایند.
ماده ۵: هر گاه یکی از دول متعاهد معتقد شود که ماده چهارم این عهدنامه، نقضی یا در شرف نقض می‌باشد، بلافاصله موضوع را در پیشگاه شورای جامعه ملل، مطرح خواهد ساخت. مقررات مذکوره در فوق، لطمه‌ای به حق دولت مزبور دایر به اتخاذ هر گونه رویه که در این موقع لازم بداند، وارد نخواهد ساخت.

ماده ۶: هر گاه یکی از دول متعاهد، علیه دولت ثالثی مبادرت به تجاوز کند، طرف دیگر می‌تواند بدون اطلاع قبلی، این عهدنامه را نسبت به متجاوز فسخ نماید.

ماده ۷: هر یک از دول متعاهد، متقبل می‌شوند که در حدود سرحدات خود، از تشکیل یا عملیات دستجات مسلح و از ایجاد هر گونه هیئت یا تشکیلات دیگری، برای تخریب مؤسسات موجوده یا برای اختلال نظم و امنیت هر قسمتی از خاک متعاهد دیگر(سرحدی یا غیرسرحدی) را برای ورود آنگون ساختن طرز حکومت طرف دیگر، جلوگیری نمایند.
ماده ۸: نظر به اینکه دول متعاهد، میثاق عمومی تحریم جنگ مورخ ۲۷ اوت ۱۹۲۸ را به رسمیت شناخته‌اند و به موجب میثاق مزبور، تسویه با حل هر گونه اختلاف یا تنازع(قطع نظر از کیفیت یا منشأ آن) که ممکن است بین آنها بروز نماید، باید فقط به وسائل مسالمت‌آمیز به عمل آید، این مقررات را تأیید می‌کنند و اعلام می‌دارند که به هر طریق مسالمت‌آمیزی که برای این منظور فعلاً بین دول متعاهد موجود یا در آتی‌ه موجود شود، متوسل خواهند شد.

ماده ۹: هر یک از دول متعاهد، متقبل می‌شوند که در حدود سرحدات خود، از تشکیل یا عملیات دستجات مسلح و از ایجاد هر گونه هیئت یا تشکیلات دیگری، برای تخریب مؤسسات موجوده یا برای اختلال نظم و امنیت هر قسمتی از خاک متعاهد دیگر(سرحدی یا غیرسرحدی) را برای ورود آنگون ساختن طرز حکومت طرف دیگر، جلوگیری نمایند.

ماده ۱۰: نظر به اینکه دول متعاهد، میثاق عمومی تحریم جنگ مورخ ۲۷ اوت ۱۹۲۸ را به رسمیت شناخته‌اند و به موجب میثاق مزبور، تسویه با حل هر گونه اختلاف یا تنازع(قطع نظر از کیفیت یا منشأ آن) که ممکن است بین آنها بروز نماید، باید فقط به وسائل مسالمت‌آمیز به عمل آید، این مقررات را تأیید می‌کنند و اعلام می‌دارند که به هر طریق مسالمت‌آمیزی که برای این منظور فعلاً بین دول متعاهد موجود یا در آتی‌ه موجود شود، متوسل خواهند شد.

ماده ۱۱: هیچ‌یک از مواد این عهدنامه نمی‌تواند به هیچ وجه تعهداتی را که دول متعاهد، به موجب میثاق جامعه ملل متقبل شده‌اند، تصعیف نمایند.
ماده ۱۲: این عهدنامه که به زبان فرانسه نوشته شده است، در چهار نسخه به امضا رسیده و هر هر یک از دول متعاهد، دریافت یک نسخه آن را اعتراف می‌کنند، برای مدت پنج سال معتقد می‌گردد. در انقضای این مدت عهدنامه مزبور، به جز در موردی که یکی از دول متعاهد بااطلاع قبلی شش ماه‌مخ آن را اعلام کند، در صورتی که در اطلاع قبلی شش ماه اعلام دارند. این عهدنامه در صورتی هم که به توسط یکی از دول متعاهد فسخ شود، بین دول متعاهد دیگر معتبر خواهد بود. این عهدنامه به توسط هر یک از دول متعاهد، طبق مقررات قانون اساسی آن مملکت به تصویب خواهد رسید و در جامعه ملل از سوی رئیس دارالانشا ثبت خواهد شد و از رئیس دارالانشا تقاضا خواهد شد که آن را با اطلاع سایر دول عضو جامعه برسانند. اسناد تصویب آن از سوی هر یک از کشورهای متعاهد، به دولت ایران تسلیم خواهد گردید. به محض اینکه اسناد تصویب از طرف دو دولت متعاهد تسلیم شده این عهدنامه، بین آن دو دولت ثالث، وقتی به موقع اجرا گدازده می‌شود که در دولت مزبور اسناد تصویب آن را بحضور آقای کبیل به فوریت توسط دولت ایران، به تمام امضاکنندگان این عهدنامه اشعار خواهد شد…!

■ **مجلسی فرمایشی و تصویب پیمانی که تأمیت ارضی ایران را هدف گرفته بود!**
پیمان سعدآباد پس از آنکه در تیر ماه سال ۱۳۱۶ به امضای وزرای خارجه دولت‌های ایران، عراق، افغانستان و ترکیه رسید، در بیست و پنجم اسفندماه همان سال در مجلس شورای ملی نیز مطرح و بلافاصله مصوب شد؛ در صورت مشروح مذاکرات مجلس یازدهم شورای ملی در آن روز آمده است: «کمیسون امور خارجه لایحه شماره ۲۹۸۴ دولت، راجع به پیمان سعدآباد را با حضور آقای کبیل وزارت امور خارجه، برای شور دوم مطرح کرد و چون اعتراضی در موقع شور اول نرسیده بود، کمیسون گزارش اولیه خود را که مبنی بر موافقت با ماده‌واحده تصویب تقدیم می‌شود…» ماده‌واحد این جلسه این بود که مجلس شورای ملی عهدنامه عدم‌تعرض بین دولت شاهشاهی ایران، دولت پادشاهی افغانستان، دولت جمهوری ترکیه و دولت پادشاهی عراق را که

۹ جوان

|روزنامه جوان |شماره ۶۴۲۸

مشتمل بر ۱۰ ماده است و در تاریخ ۱۷ تیر ماه ۱۳۱۶ مطابق ۸ ژوئیه ۱۹۳۷ در قصر سعدآباد به امضا رسیده است. تصویب می‌کند.
محتشم‌السلطنه، رئیس وقت مجلس نیز پس از قرارت این ماده واحد می‌گوید: «در مواد ۱ و ۲ و ۳ و ۴ و ۵ و ۶ و ۷ و ۸ و ۹ و ۱۰ اعتراضی نرسیده است؛ در کلیات ثانی نیز اعتراضی نرسیده؛ موقتین با ماده واحد پیشنهادی دولت قیام بفرمایند…» به موجب این سخن، تمامی نمایندگان مجلس قیام می‌کنند و در نتیجه، پیمان سعدآباد تصویب می‌شود؛ نکته آن است که هیچ یک از نمایندگان آن دوره از مجلس به پیمان سعدآباد اعتراضی نمی‌کنند.

■ **مهم نیست که این تپه از آن که باشد!**

حسین مکی در کتاب «تاریخ بیست ساله ایران» به خاطرات سر لشکر ارفع عضو هیئت تحدید حدود و حل اختلافات اشاره می‌کند و می‌نویسد: «به کاخ سلطنتی رفته و داخل اتاق شدم و گفتم عریضی دارم. چند دقیقه بعد، شاهنشاه وارد شدند. در حالی که من نقشه‌ها را روی میز پهن کرده بودم. همین که نقشه‌ها را دیدند، فرمودند: موضوع چیست؟ من شروع کردم به توضیح دادن که: فلان تپه چنین است، فلان منطقه چنان است، آنجا ساخت مورد نیاز ماست و از این حرف‌ها… ولی پس از مدتی که در حرارت عریضی کردم، بسا کمال تعجب دیدم که اعلیحضرت چیزی نمی‌فرمایند! وقتی سرم را بلند کردم، دیدم شاه با حالت مخصوصی بسه من نگاه می‌کند؛ گویی به حرف‌هایم چندان توجهی ندارند و تنها چشم به چشم من دوخته است تا ببینند من چه می‌گویم؛ من سکوت کردم. فرمودند: معلوم است منظور مرا نفهمیدی؛ بگو ببینم این تپه اینجا، از آن تپه که می‌گویی، بلندتر نیست؟ عرض کردم: بلی قربان؛ فرمودند: آن را چرا نمی‌خواهی؟ این یکی چطور؟ عرض کردم: بلی؛ فرمودند: منظور این تپه و آن تپه نیست، منظور من این است که دو دستگی و جدایی که بین ایران و ترکیه از چند صد سال پیش وجود دارد و همیشه به زیان هر دو کشور و به سود دشمنان مشترک ما بوده است؛ از میان برود. مهم نیست که این تپه از آن که باشد، آنچه مهم است؛ این است که ما با هم دوست باشیم…»

در باره واگذاری اروندرود به عراق نیز باقر کاظمی وزیر خارجه در کابینه محمدعلی فروغی و محمود جم در خاطراتش می‌نویسد: «مانند رضاشاه وقتیم، نوری سعید وزیر عراقی آمد و گریه و زاری کرد که بگذارد این رودخانه مال ما بشود، و همسایه ما فارس و دریای مکران (عسلان) را دارد؛ ما اما هیچ چیز نداریم. رضاشاه گفت: خوب اروند را به اینجا بدهیم. به این ادها، چون انگلیسی‌ها به رضاخان فشار آورده بودند…»؛ گفته جان فوران در کتاب «مقاومت شکننده»، ضاه‌شاه هم مانند دیگر حاکمان دست‌نشانده کشورهای متعهد، نه تنها با انعقاد این پیمان، سودای تقویت قدرت و افزایش وجهه منطقه‌ای خود را در سر می‌پرورد، بلکه به دنبال راهی برای مقابله با تهدید جنبش‌های انقلابی داخلی علیه خود نیز بود.

■ **شهریور ۲۰ و آشکار گشتن بی‌فایدگی پیمان سعدآباد**

رضاخان که انعقاد پیمان سعدآباد را یک پیروزی برای حکومت خود دانسته و گفته بود: «چون اوضاع عمومی جهان ایجاب می‌کرد که ما نیز بیش از پیش در تحکیم بنیان صلح بکوشیم، پس از رفع اختلافات سسرحدی با عراق، قراردادی را که در طرح آن قبلاً توافق حاصل شده بود، با دول دوست و همسایه خود افغانستان و ترکیه و عراق، به نام پیمان سعدآباد منعقد کردیم و این پیمان، در شرف بی‌سابقه بود و در این هنگام که امور عالم دچار آشفتگی است، مددی بزرگ به بقای صلح خواهد بود…» اما در واقع پیمان سعدآباد هم از لحاظ مسادی و هم از لحاظ سیاسی، به ضرر ایران و به نفع سه کشور دیگر بسته شد؛چراکه طبق این قرارداد، ترکیه قسمتی از ارتفاعات آرات را – که دارای موقعیت سوق‌الجیشی خوبی بود- به دست آورد. از سوی دیگر کشور مرزی عراق و ایران نیز به زیان ایران تعیین شد. طبق این پیمان، منابع نفتی غرب ایران و اداره کامل اروندرود، به عراق واگذار شده و ایران پذیرفت که بابت عبور کشتی‌های نفتکش از آبادان، مبلغ چندین میلیارد عراق برزاد؛ افغانستان نیز با امضای این پیمان، از تلاش احتمالی حرکت ملی گراهای ایران، برای بازگرداندن مناطق تاجیک‌نشین این کشور در امان ماند. حتی از این روی پیمان سعدآباد، به پیمان تجزیه ارتفاعات آرات، اروندرود و بخش‌هایی از شرق کشور نیز شهرت دارد. با این حال دیری نگذشت که بیهودگی پیمان سعدآباد، بر همگان مشخص شد. پیمان سعدآباد که با هدف حفظ کشورهای عضو، در قبال خطر کمونیسم و فاشیسم و خطرات مشابه آن ایجاد شده بود، با آغاز جنگ جهانی دوم و اتحاد انگلیس و شوروی، عملاً غیر قابل بهره‌برداری شد و نتوانست رسالت اولیه خود را به انجام رساند.

در زمان حمله متفقین به ایران در شهریورماه ۱۳۲۰، هیچ یک از همپیمانان پیمان سعدآباد به یاری ایران نشتافتند؛ در چنین شرایطی حتی دولت عراق نیز خاک خود را با بلیگاه حمله انگلستان به ایران قرار داد؛ وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران در بیستم اسفندماه ۱۳۵۷ و پس از خروج ایران از پیمان سنستو، در اطلاعیه‌ای پیمان سعدآباد را اینگونه توصیف کرد: «بر همگان پوشیده نیست که پیمان سعدآباد در زمان خود ثابت کرد که تنها حافظ منافع امپراتوری‌هایی که قصدی جز استعمار و استثمار در مان منطقه و منافع سرزمین آنان را نداشته‌اند، بوده است. تاریخ ثابت کرد هنگامی که پیمان سعدآباد می‌توانست گامی برای صیانت دول متحد داشته باشد، خاموش و ساکت ماند و چنانچان دیدند که بر کشورهای متحد پیمان سعدآباد چه گذشت…»